

EUROOPAN YHTEISÖJEN KOMISSIO

Bryssel 12.05.2000
KOM(2000) 284 lopullinen

**KOMISSION TIEDONANTO NEUVOSTOLLE, EUROOPAN PARLAMENTILLE,
TALOUS- JA SOSIAALIKOMITEALLE JA ALUEIDEN KOMITEALLE**

Esteetön Eurooppa vammaisille

SISÄLLYSLUETTELO

KOMISSION TIEDONANTO NEUVOSTOLLE, EUROOPAN PARLAMENTILLE,
TALOUS- JA SOSIAALIKOMITEALLE JA ALUEIDEN KOMITEALLE
Esteetön Eurooppa vammaisille

1.	YHTEENVETO	4
2.	JOHDANTO – VAMMAISKYSYMYKS YHTEISÖN TASOLLA.....	5
2.1	Vammaisuutta koskeva uusi lähestymistapa	5
2.2	Merkittäviä edistysaskkeleita	6
2.3	Uusia toimia.....	7
3.	OSA I: KEINOT SUUREMMAN LISÄARVON SAAVUTTAMISEKSI YHTEISÖN TASOLLA.....	8
3.1	Paremmat liikkumismahdollisuudet osana kansalaisuutta	8
3.2	Saavutettavuuden parantaminen – eri alojen politiikkojen lähentäminen.....	11
3.3	Kaikkien kansalaisten tietoyhteiskunta – eEurope-aloite ja vammaisuus.....	12
3.4	Vammaisten apuvälineet – tavoitteena kehittyneemmät apuvälineteknologian yhteismarkkinat	14
3.5	Vammaiskuluttajien oikeuksien ja etujen turvaaminen markkinoilla.....	15
4.	OSA II: POLITIIKAN VÄLINEET SUUREMMAN LISÄARVON SAAVUTTAMISEKSI YHTEISÖN TASOLLA.....	16
4.1	Lukujen tulkitseminen ja tarpeiden ymmärtäminen	16
4.2	Osallisuutta edistävien EU-ohjelmien suunnitteleminen	17
4.3	Esimerkkinä toimiminen	18
4.4	Vammaisten kuuleminen.....	20
4.5	Komission yksiköiden koordinaation lisääminen.....	20

5.	OSA III: KATSE TULEVAISUUTEEN – TIETOISUUDEN LISÄÄMINEN, YHTEISTYÖN TEHOSTAMINEN JA KEHITYSTÄ VAUHDITTAVAT TEKIJÄT	21
----	---	----

1. YHTEENVETO

Vammaiset ovat yksi yhteiskuntamme epäedullisimmassa asemassa olevista ryhmistä. He kohtaavat edelleenkin huomattavia esteitä pyrkiessään osallistumaan yhteiskuntaelämään sen eri osa-alueilla.

Euroopan unionin vammaisuutta koskevassa lähestymistavassa tiedostetaan, että ympäristössä ilmenevät esteet ovat toiminnallisia rajoitteita suurempi ongelma vammaisten pyrkiessä osallistumaan yhteiskuntaan. Esteiden poistaminen lainsäädännön, asianmukaisten asumismahdollisuuksien, yhdenmukaisen suunnittelun ja muiden keinojen avulla on määritelty avaintekijäksi pyrittäessä takaamaan vammaisille yhdenvertaiset mahdollisuudet.

Vaikka näihin aiheisiin liittyvät kysymykset ovat edelleen pääasiassa jäsenvaltioiden vastuulla, yhteisön tämänhetkisen toimivallan puitteissa voidaan hyödyntää monia keinoja ja tarjota lisäarvoa, jotta vammaisille taattaisiin aiempaa yhdenvertaisemmat mahdollisuudet.

Vammaisten yhdenvertaisten oikeuksien edistämiseksi otettiin suuri edistysaskel Euroopan unionin tasolla, kun Amsterdamin sopimukseen sisällytettiin yleinen syrjimättömyysartikla, joka kattaa myös vammaisuuden. Euroopan komissio hyväksyi jo 26. marraskuuta 1999 syrjinnänvastaisen, Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 13 artiklaan perustuvan laajan aloitepaketin. Vammaisten kannalta tämän kokonaisuuden merkittävin osa on yhtäläistä kohtelua työssä ja ammatissa koskeva direktiiviehdotus, jossa kielletään 13 artiklassa lueteltujen syiden perusteella tapahtuva syrjintä, ja toimintaohjelma, johon sisältyy useita aiheeseen liittyviä täydentäviä toimenpiteitä.

Tällä tiedonannolla pyritään täydentämään edellä mainittuja aloitteita sekä noudattamaan hallitustenvälisessä konferenssissa tehtyä sitoumusta, jonka mukaan vammaisten tarpeet otetaan huomioon suunniteltaessa Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 95 artiklan mukaisia toimenpiteitä. Tiedonannossa pyritään myös tarkistamaan joitakin Euroopan unionin avainpolitiikkoja, joilla voidaan parantaa vammaisten mahdollisuuksia.

Vammaisuuteen liittyvää toimintaa on useimmilla yhteisön aloilla. Tämän tiedonannon painopiste on kuitenkin niissä Euroopan unionin politiikoissa, jotka ovat erityisen merkittäviä pyrittäessä poistamaan vammaisia haittaavia esteitä eurooppalaisesta yhteiskunnasta. Siksi tiedonannossa painotetaan erityisesti synergiaetujen saavuttamista aiheeseen liittyvissä kysymyksissä eri aloilla, kuten työllisyydessä, yleissivistävässä ja ammatillisessa koulutuksessa, liikenteessä, sisämarkkinoilla, tietoyhteiskunnassa, uusissa teknologioissa sekä kuluttajapolitiikassa.

Liikkumismahdollisuudet ovat olennaisen tärkeitä, kun pyritään takaamaan vammaisten osallistuminen elinkeino- ja yhteiskuntaelämään. Niiden puuttuminen vie vammaisilta osallistumisoikeudet, mikä on menetys kaikille osapuolille. Komissio on jo pidemmän aikaa tiedostanut tämän ja ehdottaa nyt uusia keinoja, joiden avulla vammaisten tarpeet voidaan ottaa paremmin huomioon. Tässä tiedonannossa korostetaan myös, että parhaisiin tuloksiin päästään vain, kun liikkumismahdollisuuksia edistetään johdonmukaisesti kaikilla asiaankuuluvilla aloilla. Siinä vakuutetaan myös, että vammaisten osallistumismahdollisuuksien parantamisella on myönteisiä vaikutuksia myös muihin alueisiin, kuten työelämän laatuun, kuluttajansuojaan ja Euroopan teollisuuden kilpailukykyyn. Siksi komissio hahmottelee myös yhteyksiä asianomaisten politiikan alojen välille ja pohtii, miten synergiaetuja voitaisiin parhaiten lisätä.

Euroopan unionissa on viime aikoina tapahtunut uusien teknologioiden alalla kehitystä, josta eEurope-aloite on yksi esimerkki. Sillä on tärkeä tehtävä, kun pyritään auttamaan vammaisia selviytymään toiminnallista rajoitteista ja näin parantamaan heidän osallistumismahdollisuuksiaan. Tässä tiedonannossa tuodaan esille alan markkinoiden hajanaisuus ja kehittymättömyys Euroopan unionissa ja määritellään joitakin toimia, jotka ovat välttämättömiä toimivien yhteismarkkinoiden saavuttamiseksi ja tarjonnan saattamiseksi samalla tasolle kysynnän kanssa.

Vahva tietopohja, johon kuuluvat myös luotettavat tilastotiedot vammaisuuden yleisyydestä ja sen vaikutuksista mahdollisuuksiin osallistua yhteiskunnan toimintoihin sekä riittävät koordinointi- ja kuulemismenettelyt ovat tärkeitä välineitä, joiden avulla tämän tiedonannon linjauksia voidaan toteuttaa käytännössä. Lisäksi komissio pyrkii jatkamaan hyvien toimintatapojen kehittämistä oman organisaationsa sisällä.

Jotta vammaisille eurooppalaisille voitaisiin taata yhdenvertaiset mahdollisuudet, ympäristössä ilmenevien esteiden lisäksi on pyrittävä vaikuttamaan myös kielteisiin asenteisiin vammaisuutta kohtaan. Tavoitteen saavuttamiseksi komissio aikoo ehdottaa neuvostolle vuoden 2003 julistamista Euroopan vammaisten teemavuodeksi, jotta lisätään yleistä tietoisuutta vammaiskysymyksistä ja vauhditetaan niihin liittyvien uusien toimintatapojen käyttöönottoa hallinnon kaikilla tasoilla. Ehdotuksella pyritään vahvistamaan kansalaisuuden merkitystä vammaisille.

2. JOHDANTO – VAMMAISKYSYMYS YHTEISÖN TASOLLA

2.1. Vammaisuutta koskeva uusi lähestymistapa

Noin 10 prosenttia Euroopan unionin väestöstä on vammaisia. Prosenttimäärä vastaa noin 37 miljoonaa ihmistä. Vammaiset eivät kuitenkaan muodosta yhtenäistä ryhmää, vaan vammaisuuden tyypit ja syyt vaihtelevat. Vamma voi olla näkyvä tai näkymätön, vaikea tai lievä. Se voi esiintyä yksittäisesti tai kyse voi olla monivammaisuudesta. Vamma voi myös olla krooninen tai ajoittainen. Vammaisuuden tyyppejä ovat muun muassa liikuntavammat, psyykkiset ja kognitiiviset vammat sekä kuulo-, puhe- ja näkövammat.

Vammaiset ovat yksi yhteiskuntamme epäedullisimmassa asemassa olevista ryhmistä, ja he kohtaavat edelleen huomattavia esteitä pyrkiessään osallistumaan yhteiskuntaelämään sen eri alueilla. Vammaisten syrjäytymistä aiheuttavia tavanomaisia esteitä ovat muun muassa kohtuuhintaisten kuljetusmahdollisuuksien puuttuminen, rajalliset koulutusmahdollisuudet, apuvälineiden puute ja lukuisat sosiaaliset ja taloudelliset esteet. Pahiten ne vaikuttavat vammaisten naisten osallistumismahdollisuuksiin.

Kansainvälisellä tasolla ja erityisesti Yhdistyneiden Kansakuntien päätöslauselmassa ”Vammaisten yhtäläisten mahdollisuuksien saavuttamista koskevat yleisohjeet” (1993) noudatetaan uusia vammaispolitiikan linjoja. Päätöslauselman mukaan yksilön kyky toimia yhteiskunnassa ja työllistyä riippuu yhtä paljon yhteiskunnan valmiudesta sopeuttaa erilaisia ihmisiä kuin niistä toiminnallisista rajoitteista, joiden perusteella henkilö määritellään vammaiseksi. Ympäristössä ilmenevät esteet haittaavat enemmän osallistumista yhteiskunnan toimintaan kuin toiminnalliset rajoitteet. Esteiden poistaminen lainsäädännön, yhdenmukaisen suunnittelun, asianmukaisten asumismahdollisuuksien ja muiden keinojen avulla on määritelty avaintekijäksi pyrittäessä takaamaan vammaisille yhtäläiset mahdollisuudet.

Yleisohjeiden mukaisesti komissio antoi vuonna 1996 tiedonannon ”Vammaisten yhtäläiset mahdollisuudet - Euroopan yhteisön uusi vammaisstrategia”¹. Neuvosto ja jäsenvaltiot antoivat tiedonannolle poliittisen hyväksyntänsä joulukuussa 1996 antamallaan päätöslauselmalla².

Vaikka pääasiallinen vastuu asiasta kuuluu jäsenvaltioille, päätöslauselmassa painotettiin, että Euroopan yhteisö voi edistää merkittävästi myönteistä kehitystä kannustamalla jäsenvaltioita yhteistyöhön sekä edistämällä hyvien toimintatapojen vaihtoa ja kehittämistä yhteisön sisäisessä ja sen toimielinten politiikassa ja toiminnassa.

Komission tiedonantoa koskevassa päätöslauselmassaan myös Euroopan parlamentti piti komission omaksumaa uutta lähestymistapaa tervetulleena ja kehotti komissiota ryhtymään aktiivisiin toimenpiteisiin vammaisnäkökohtien sisällyttämiseksi kaikkeen yhteisön politiikkaan, jotta vammaiset voisivat osallistua kaikkiin asiaankuuluviin yhteisön ohjelmiin.

2.2. Merkittäviä edistysaskela

Näiden päätöslauselmien pohjalta komissio on työskennellyt tiiviisti parlamentin, jäsenvaltioiden ja kansalaisjärjestöjen kanssa vammaiskysymyksiin liittyvän yhteistyön kehittämiseksi. Vammaisten mahdollisuuksien parantamiseksi on käynnistetty useita yhteisön aloitteita. Seuraavassa esitetään esimerkkejä tähänastisista saavutuksista.

Kun Euroopan työllisyysstrategia hyväksyttiin vuonna 1997, vammaiskysymykset sisällytettiin tiiviisti neuvoston vuosittain vahvistamiin suuntaviivoihin. Kansallisiin työllisyyden toimintasuunnitelmiin sisältyy huomattavia pyrkimyksiä vammaisten työnäkymien ja -taitojen parantamiseen. Vammaiset katsotaan yhdeksi niistä kohderyhmistä, jotka voivat hyötyä eniten ennaltaehkäisevästä toiminnasta ja työllisyystoimenpiteistä. Kannustaakseen tätä merkittävää poliittista kehitystä komissio tukee jäsenvaltioiden, työmarkkinaosapuolten ja kansalaisjärjestöjen keskustelua ja tutkimusta, joka liittyy alan uusiin suuntauksiin, ideoihin, innovatiivisiin ratkaisuihin ja toimintatapoihin. Vuonna 1998 komissio julkaisi myös asiakirjan ”Vammaisten työllisyystason nostaminen – yhteinen haaste”³, jossa esitettiin joitakin yleisiä suosituksia ja ehdotettiin lisätoimenpiteitä. Sen pohjalta neuvosto hyväksyi 17. kesäkuuta 1999 puheenjohtajanaan toimineen Saksan edustajien esittämän päätöslauselman yhdenvertaisista työllisyysmahdollisuuksista⁴. Komissio aikoo kiinnittää erityistä huomiota vammaisten hyväksi toteutettuihin työllisyystoimenpiteisiin vuoden 2000 yhteisessä työllisyyskertomuksessa.

Komission 4. helmikuuta 2000 hyväksymässä tiedonannossa ”Työllisyysstrategiat tietoyhteiskunnassa” (KOM(2000)48) tuetaan Euroopan työllisyysstrategiaa ja eEurope-aloitetta. Siinä korostetaan etenkin vammaisten työllistymistä ja suositellaan, että tietoyhteiskunnan eri tuotantoaloilla sovelletaan käyttäjäystävällisten laitteiden standardeja vuodesta 2000.

Euroopan sosiaalirahasto on pääasiallinen väline, jonka kautta vammaisille ohjataan Euroopan unionin taloudellista tukea. Ohjelmakauden 1994–1999 aikana jäsenvaltiot ovat osoittaneet huomattavasti varoja vammaisten työllistämismahdollisuuksien parantamiseen. Niillä tuetaan monia toimia, jotka koskevat muun muassa työkokemuksen hankkimiseen liittyviä

¹ KOM(1996) 406 lopullinen.

² EYVL C 12, 13.1.1997.

³ SEC(1998) 1550.

⁴ EYVL C 186, 2.7.1999.

palkkatukia ja järjestelmiä, määräaikaista suojatyöpaikkoja ja muita työmarkkinatoimenpiteitä, itsenäistä ammatinharjoittamista sekä osuuskuntien kehittämistä psyykkisesti vammaisille ja fyysisesti vaikeavammaisille. Uuden ohjelmakauden (2000–2006) aikana jäsenvaltioita kehoitetaan työllisyyden suuntaviivojen mukaisesti käynnistämään aloitteita, jotka ovat erityisen tärkeitä vammaisille etenkin työllistymisen ja yhtäläisten mahdollisuuksien kannalta.

Tukea on myös järjestetty yhteisön Employment-aloitteessa, jossa pyritään auttamaan henkilöitä, joilla on erityisiä vaikeuksia löytää ja säilyttää työpaikka tai ammatti. Aloitteeseen kuuluvassa Horizon-ohjelmassa tuetaan vammaisia eri tavoin; vammaisuuden tyyppi vaihtelee fyysisistä vammoista mielenterveyden häiriöihin ja CP-vammaan. Yhteensä 1 700 hanketta on saanut tai saa edelleen Euroopan sosiaalirahaston tukea Horizon-ohjelmasta. Ohjelman tarkoituksena on kehittää uusia tapoja käsitellä ongelmia, joita ihmisillä on muuttuvilla työmarkkinoilla, ja saada aikaan myönteisiä muutoksia koulutus- ja työllisyyspolitiikoissa ja -käytännöissä.

Työmarkkinaosapuolet ovat reagoineet komission kehotukseen ja laatineet Euroopan unionin tasolla oppaan vammaisten työllistämiseen liittyvistä hyvistä toimintatavoista. Se esitettiin Wienissä kokoontuneelle Eurooppa-neuvostolle joulukuussa 1998. Lisäksi työmarkkinaosapuolet hyväksyivät 19. toukokuuta 1999 yhteisen julistuksen, jossa korostettiin vammaisten työllistämisen myönteisiä vaikutuksia yrityksiin.

Vuonna 1998 myös Euroopan unionin toimielimet hyväksyivät hyviä toimintatapoja koskevan säännösten, jossa esitetään selkeä näkemys Euroopan unionin toimielinten toimintalinjoista vammaisten työllistämisen osalta ja annetaan sitä koskevat suuntaviivat pääosastoille ja yksiköille.

Vammaisia ja vanhuksia koskeva yhteisön aloite (TIDE) (1991–1994) oli teknologian edistämisen- ja soveltamisaloite, johon sisältyi sekä pilotti- että jatkovaihe. Vuosina 1991–1994 Euroopan komission tuki aloitteelle oli yhteensä 52 miljoonaa ecua.

Monia vammaisten tarpeisiin suunnattuja hankkeita on tuettu myös Euroopan unionin yleisten ohjelmien ja aloitteiden kautta. Tällaisia ovat olleet muun muassa Sokrates, Leonardo da Vinci, Terveysten edistämishjelma, Daphne, Prince, Phare ja Tacis.

Yhteistyötä jäsenvaltioiden kanssa ja niiden välillä on tehostettu perustamalla jäsenvaltioiden ylempien virkamiesten korkean tason työryhmä. Sen panos on ollut arvokas rajattaessa ja selvitetessä yhteisiä tavoitteita, määritettäessä malleja hyviksi toimintatavoiksi ja vaihdettaessa vammaispolitiikkaa koskevia tietoja ja kokemuksia jäsenvaltioiden välillä.

Helios II -ohjelmassa (yhteisön kolmas toimintaohjelma vammaisten hyväksi 1993–1996) saavutettujen tulosten pohjalta komissio on myös vahvistanut suhteitaan kansalaisjärjestöihin vammaiskysymyksissä ja tukenut Euroopan vammaisten foorumia, johon komissiolla on tiiviit ja säännölliset yhteydet.

2.3. Uusia toimia

Myönteisestä kehityksestä huolimatta komissio tiedostaa, että tarvitaan vielä paljon työtä, jos halutaan saavuttaa vammaisten täysipainoista osallistumista koskeva tavoite.

Vammaisten yhdenvertaisten oikeuksien edistämiseksi otettiin suuri edistysaskel Euroopan unionin tasolla, kun Amsterdamin sopimukseen sisällytettiin yleinen syrjimättömyysartikla, joka kattaa myös vammaisuuden. Euroopan komissio hyväksyi jo 26. marraskuuta 1999

syrijännävastaisen, Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 13 artiklaan perustuvan laajan aloitepaketin⁵. Vammaisten kannalta tämän kokonaisuuden merkittävin osa on yhtäläistä kohtelua työssä ja ammatissa koskeva direktiiviehdotus, jossa kielletään 13 artiklassa lueteltujen syiden perusteella tapahtuva syrjintä, ja toimintaohjelma, johon sisältyy useita aiheeseen liittyviä täydentäviä toimenpiteitä. Myös yhteisön uudessa Equal-aloitteessa (2000–2006) kiinnitetään huomiota vammaisten syrjintään työmarkkinoilla. Sen tavoitteena on kansainvälinen yhteistyö keinojen luomiseksi työmarkkinoilla esiintyvän syrjinnän ja epätasa-arvon torjumiseksi.

Syrjinnän torjuntavälineiden kehittäminen on kuitenkin vain osa laajempaa strategiaa, jolla pyritään takaamaan vammaisten yhdenvertaiset mahdollisuudet. Amsterdamissa kokoontunut hallitusten välinen konferenssi pyrki antamaan vammaisille entistä selvemmät takeet syrjimättömyydestä: perustamissopimuksen uuden 13 artiklan lisäksi se sisällytti päätösasiakirjaan julistuksen n:o 22, jossa todetaan, että yhteisön toimielinten on otettava huomioon vammaisten tarpeet hyväksyttäessä jäsenvaltioiden lainsäädäntöjä lähentäviä toimenpiteitä. Hyväksyessään julistuksen konferenssi toi esille, miten välttämätöntä on ottaa Euroopan unionin tasolla käyttöön parempia standardeja, joilla syrjimättömyyden ja yhdenvertaisten mahdollisuuksien yleisiä käsitteitä voidaan toteuttaa käytännössä osana sisämarkkinoiden täydentämiseen liittyviä prosesseja.

Täydentääkseen syrjintää ehkäiseviä aloitteita ja noudattaakseen hallitusten välisessä konferenssissa tehtyä sitoumusta komissio päätti vahvistaa vammaisten oikeuksiin painottuvaa lähestymistapaansa hahmottelemalla joitakin strategisia lähestymistapoja ja avaintoimia, joiden avulla vammaiskysymykset voitaisiin paremmin ottaa huomioon Euroopan unionin politiikassa. Siksi tämän tiedonannon painopiste on niissä Euroopan unionin politiikoissa, jotka ovat keskeisiä vammaisia rajoittavien esteiden poistamisen kannalta. Tiedonannossa painotetaan, miten tärkeää on tehostaa synergiaetuja käsiteltäessä näitä kysymyksiä esimerkiksi työllisyyden, yleissivistävän ja ammatillisen koulutuksen, liikenteen, yhteismarkkinoiden, tietoyhteiskunnan, uusien teknologioiden sekä kuluttajapolitiikan kannalta.

Tässä tiedonannossa otetaan huomioon, että nämä kysymykset ovat pääosin jäsenvaltioiden vastuulla, sillä yhteisön toimivalta edellyttää toimintaa vain rajatuilla aloilla. Tiedonannossa osoitetaan kuitenkin selvästi, että yhteisön nykyinen toimivalta tarjoaa monia keinoja yhdenvertaisempien mahdollisuuksien takaamiseksi vammaisille.

Tiedonannon tarkoituksena ei ole vain esittää erityistavoitteita tai -toimenpiteitä, vaan se toimii poliittisena välineenä, jolla komission koko lähestymistapaa voidaan mukauttaa siten, siinä otetaan huomioon syrjimättömyyden ja osallisuuden periaatteet.

3. OSA I: KEINOT SUUREMMAN LISÄARVON SAAVUTTAMISEKSI YHTEISÖN TASOLLA

3.1. Paremmat liikkumismahdollisuudet osana kansalaisuutta

Nyky-yhteiskunnassa on mahdotonta sopeutua yhteiskunta- tai elinkeinoelämään riittävässä määrin, jos ei voi liikkua vapaasti, oli sitten kyse työstä tai vapaa-ajasta. Liikkumismahdollisuutta ei pitäisi nähdä pelkästään mukavuuskysymyksenä tai edes

⁵ KOM(1999)564 lopullinen.

sosiaalisena tai taloudellisena välttämättömyytenä. Sitä on pidettävä kaikille kuuluvana oikeutena, jolla on joitakin kohtuullisia taloudellisia ja teknisiä rajoituksia.

Tämä pätee erityisesti liikuntarajoitteisiin, joiden kyky osallistua yhteiskunnalliseen, kaupalliseen, taloudelliseen, kulttuuriseen ja poliittiseen elämään riippuu liikkumisongelmien ratkaisusta välineillä, jotka eivät ole välttämättömiä muille ihmisille. Liikennevälineiden muuttaminen sellaisiksi, että vammaiset voivat niitä helposti käyttää, edistää laajempiakin tavoitteita, kuten julkisen liikenteen parantamista, ruuhkien vähentämistä, sosiaalisen syrjäytymisen torjumista ja ihmisten pitämistä liikkuvina ja mukana yhteiskunnan toiminnassa mahdollisimman pitkään.

Euroopan unioni on tiedostanut tämän seikan merkityksen jo jonkin aikaa. Vuonna 1993 komissio hyväksyi liikennevälineiden helppokäyttöisyyttä koskevan yhteisön toimintaohjelman⁶. Sen tarkoituksena oli parantaa liikuntarajoitteisten mahdollisuuksia käyttää liikennevälineitä, ja siihen liittyi yhteisön toimenpiteitä, jotka oli määrä toteuttaa liikennevälineisiin ja liikenneinfrastruktuuriin sovellettavien teknisten standardien muodossa. Niillä oli tarkoitus helpottaa tiedotusohjelmia koskevaa yhteistyötä ja tutkimusohjelmien koordinoitua.

Komissio hyväksyi hiljattain direktiiviehdotuksen⁷ matkustajien kuljetuksessa käytettäviä, kuljettajan istuimen lisäksi enemmän kuin kahdeksan istuinta käsittäviä ajoneuvoja koskevista erityissäännöksistä (linja-autot). Ehdotuksen mukaan paikallisliikenteen palveluihin käytettävien ajoneuvojen on oltava sellaisia, että liikuntaesteiset, myös pyörätuoleissa olevat matkustajat, voivat niitä käyttää. Direktiiviluonnoksessa annetaan teknisiä määräyksiä, joita on määrä soveltaa paikallisliikenteessä käytettäviin helppopääsyisiin ajoneuvoihin. Direktiiviluonnoksessa helppopääsyisyyden periaate kattaa myös kaukoliikenteessä käytettävät liikennevälineet.

Useissa EU:n tutkimusohjelmissa kiinnitetään erityistä huomiota liikuntaesteisten tarpeisiin. Niihin sisältyy muun muassa hankkeita, jotka koskevat matalalattiabusseihin liittyviä ongelmia, liikuntaesteisten sopeutumista helpottavien paikallisliikennejärjestelmien kehittämistä sekä matkustajaliittymiin ja junien käyttömahdollisuuksiin liittyvää tutkimusta.

Komissio aikoo näiden saavutusten pohjalta tehostaa Euroopan unionin panosta vammaisten liikkumismahdollisuuksien parantamiseksi seuraavien linjausten mukaisesti.

- Palvelutason parantaminen: Komissio aikoo täydentää linja-autoja koskevaa direktiiviluonnosta ja laatia ohjeet vammaisille suunnattujen palvelujen tarjonnan laajentamiseksi julkisissa liikennevälineissä ja kaikissa odotus- ym. tiloissa.
- Junaliikenteen käyttömahdollisuudet: Komissio pyrkii toteuttamaan COST 335 -hankkeen (matkustajien esteetön pääsy rautatiejärjestelmiin) suosituksia etenkin laatiessaan yhteentoimivuutta koskevia teknisiä eritelmiä Euroopan laajuisten rautatieverkkojen yhteentoimivuutta koskevan yhteisön lainsäädännön mukaisesti.
- Lentoliikenne: Vaikka lentokentät ja lentoyhtiöt pyrkivät ACI:n ja IATA:n kannustamina noudattamaan kansainvälisen siviili-ilmailujärjestön ja Euroopan siviili-ilmailukonferenssin standardeja ja suositeltuja käytäntöjä, asianmukaisten tilojen puute ja useat tapaukset, joissa kuljetuksesta on kieltäydytty, aiheuttavat

⁶ KOM(1993) 433 lopullinen.

⁷ KOM(1997) 276 lopullinen.

edelleen ongelmia vammaisille, jotka käyttävät liikennepalveluita eri puolilla Eurooppaa. Komissio aikoo sisällyttää vaadittavat toimet laajempaan lentomatkustajien oikeuksiin liittyvään politiikkaan. Siihen sisältyy myös hyvien toimintatapojen edistäminen alan ja käyttäjien välisessä yhteistyössä.

- Meriliikenne: Kesäkuussa 1991 Kansainvälinen merenkulkujärjestö (IMO) hyväksyi matkustaja-alusten suunnittelua ja käyttöä koskevan suosituksen, jossa otetaan huomioon vanhusten ja vammaisten tarpeet. Komissio noudattaa tätä suositusta ja hyödyntää Handiami-hankkeen tuloksia. Hankkeessa tutkittiin vammaisten liikkumismahdollisuuksiin liittyviä ongelmia hätätilanteissa merimatkoilla sekä vammaisten työllistämistä meriliikenteen alalla. Esimerkiksi 29. huhtikuuta 1999 annetussa neuvoston direktiivissä 1999/35/EY pakollisesta katsastusjärjestelmästä säännöllisen ro-ro-alusliikenteen ja suurnopeusmatkustaja-alusliikenteen turvallisen harjoittamisen varmistamiseksi⁸ esitetään erityinen vaatimus siitä, että ”matkustajille tiedotetaan yleisesti niistä palveluista ja avusta, joita laivalla oleville vanhuksille ja vammaisille on tarjolla, ja nämä tiedot ovat saatavilla myös heikkonäköisille sopivassa muodossa”.
- Euroopan laajuiset verkot: Euroopan laajuisten liikenneverkkojen (TEN) kehittämistä koskevien yhteisön suuntaviivojen⁹ mukaan yksi verkoston tavoitteista on ”taata alueella, jolla ei ole sisäisiä rajoja, henkilöiden ja tavaroiden kestävä liikkuvuus parhaissa mahdollisissa yhteiskunnallisissa ja turvallisuusolosuhteissa, sekä tarjota käyttäjille korkeatasoiset infrastruktuurit hyväksyttävien taloudellisin ehdoin”. Vaikka tavoite pätee myös vammaisiin, vammaisten kokonaisvaltaisia liikkumismahdollisuuksia ei ole taattu erityissäännöksin. Liikenneinfrastruktuurihankkeita koskevat päätökset ja myös teknisten standardien valinta ovat pääosin jäsenvaltioiden vastuulla. Euroopan laajuisia liikenneverkkoja koskevia suuntaviivoja tarkistettaessa voidaan kiinnittää jäsenvaltioiden huomio siihen, miten tärkeää on parantaa verkon saavutettavuutta liikuntarajoitteisille. Tällä edistetään myös uusia laatustandardeja verkon piiriin kuuluvissa jäsenvaltioissa.
- Vammaisnäkökohdat jatkotutkimuksissa: Saavutettavuuteen liittyvät kysymykset otetaan huomioon tutkimuksen ja kehityksen viidennessä puiteohjelmassa ja erityisesti seuraavien avaintoimintojen yhteydessä: tutkimus liikenteen infrastruktuureista ja niiden yhtymäkohdista liikennevälineisiin ja -järjestelmiin, kestävä kehityksen periaatteiden mukainen liikkuvuus ja intermodaalisuus sekä kansalaisille tarkoitetut järjestelmät ja palvelut.
- Hyvien toimintatapojen edistäminen: Komissio on perustanut yhdessä Kansainvälisen julkisen liikenteen liiton (UITP) ja paikallisten ja alueellisten viranomaisten POLIS-verkoston kanssa Euroopan paikallisliikenteen tietopalvelun (ELTIS), joka on paikallisliikenteen hyviä toimintatapoja koskeva tietokanta. Siihen sisältyy tapaustutkimuksia liikennemuodoista, joita liikuntarajoitteiset voivat käyttää. Toimijat ja viranomaiset voivat myös sisällyttää siihen omia tapaustutkimuksiaan. Komissio jatkaa taitotiedon sekä hyvien toimintatapojen ja uusimman tekniikan vaihtoa koko Euroopassa ja pyrkii sisällyttämään liikuntavammaisten tarpeet muihin yleisiin hankkeisiinsa.

⁸ EYVL L 138, 1.6.1999.

⁹ Päätös 1692/96/EY, tehty 23. heinäkuuta 1996 (EYVL L 228, 9.9.1996).

- Kannustaminen vastavuoroiseen tunnustamiseen: Sen jälkeen, kun neuvosto hyväksyi kesäkuussa 1998 vammaisten pysäköintilupaa koskevan suosituksen¹⁰, jäsenvaltioiden välillä on vastavuoroisesti tunnustettu vammaisten pysäköintimyönnytyksiä. Komissio aikoo pohtia tämän lähestymistavan laajentamista myös muille samankaltaisille aloille.

3.2. Saavutettavuuden parantaminen – eri alojen politiikkojen lähentäminen

Ei vielä riitä, että liikennevälineet ja matkatiedot saatetaan vammaisten ulottuville. Liikenneketjun tarkasteleminen kokonaisuutena on myös tärkeää. Helppopääsyisistä busseista ja junista ei ole hyötyä, jos liikuntarajoitteiset henkilöt eivät pääse bussipysäkille tai -asemalle tai jos he eivät voi käyttää lippuautomaattia. Tällaisten puutteiden korjaaminen edellyttäisi, että laaditaan viitekehys, jonka avulla voidaan käsitellä liikennejärjestelmien, rakennusten ja muiden julkisten tilojen välisiin yhteyksiin ja niiden saavutettavuuteen liittyviä kysymyksiä. Tällainen viitekehys edellyttäisi aiempaa tiiviimpää yhteistyötä monien eri politiikan alojen ja hallinnon tasojen välillä.

Myös Euroopan unionin tasolla pätee sama periaate, sillä monilla eri aloilla noudatettavat toimintatavat vaikuttavat saavutettavuuteen liittyviin kysymyksiin. Näitä aloja ovat teollisuus, tietoyhteiskunta, sosiaalinen yhteenkuuluvuus ja alueellinen kehitys, ympäristö, liikenne, sosiaalipolitiikka sekä työterveys ja -turvallisuus. Tiettyjä liikenneketjun näkökohtia on jo joiltakin osin käsitelty Euroopan unionin lainsäädännössä, kuten puitedirektiivissä 89/391/ETY¹¹, jonka mukaan työnantajan on mukautettava työ siten, että vammaisen työntekijä voi sitä tehdä. Myös 29. kesäkuuta 1995 annetussa Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivissä 95/16/EY¹² on tiettyjä säännöksiä, jotka vaikuttavat uusien hissien helppopääsyisyyteen. Myös komissio esitti 8. kesäkuuta 1995 antamassaan suosituksessa¹³ erilaisia toimenpiteitä, joilla parannetaan nykyisten hissien turvallisuutta ja helppopääsyisyyttä.

Komissio katsoo, että Euroopan unionin on edistettävä saavutettavuutta koordinoidusti useilla politiikan alueilla. Näin parannetaan myös työelämän laatua, kuluttajansuojaa ja Euroopan teollisuuden kilpailukykyä. Vammaisten työllisyyttä edistävillä politiikoilla ei voida saavuttaa merkittäviä tuloksia, jollei niitä tueta tehokkailla toimilla, joilla vähennetään ja mahdollisesti myös poistetaan saavutettavuuteen liittyviä ongelmia.

Hyvä ja turvallinen työympäristö on tärkeä ihmisen terveyden ja työkyvyn säilyttämiseksi. Se on myös merkittävä kilpailuvaltti yritykselle. Samalla saavutettavuus edistää liiketoimintaa kaupallisella sektorilla, joka toimii yleisölle tarkoitetuissa tiloissa. Tämä koskee etenkin matkailualaa, jolla asiakasmäärien kasvun ehdoton edellytys on, että vammaiset ja vanhukset voivat liikkua esteettä hotelleissa, lomakeskuksissa ja nähtävyyksipaikoilla. Saavutettavuus ja helppokäyttöisyys ehkäisevät myös tehokkaasti uupumusta ja tapaturmia.

Saavutettavuus- ja turvallisuusstandardien yhdenmukaistaminen rakennusalaalla on myös tekijä, jolla voidaan merkittävästi edistää monien tuotteiden ja palvelujen markkinoita Euroopassa.

¹⁰ EYVL L 167, 12.6.1998.

¹¹ EYVL L 183, 29.6.1989.

¹² EYVL L 213, 7.9.1995.

¹³ EYVL L 134, 20.6.1995.

- Komissio määrittelee yhteistyössä teollisuuden ja käyttäjien kanssa alat, joilla on aiheellista ottaa käyttöön pakolliset, rakennettuun ympäristöön liittyvät EU:n saavutettavuusstandardit.
- Euroopassa suunnitellaan tai toteutetaan parhaillaan monia uusia liikenne- ja infrastruktuurihankkeita EU:n tuella. Tämä pätee erityisesti Euroopan laajuisiin verkkoihin ja rakennerahastoihin. Liikennevälineiden ja -infrastruktuurin käyttöikä voi olla erittäin pitkä, ja saavutettavuusvaatimukset on tärkeää ottaa huomioon jo alusta lähtien. Komissio pyrkii varmistamaan, että saavutettavuusvaatimukset, yleisesti hyväksytyt standardit ja hyvät toimintatavat otetaan huomioon EU:n rahoittamien hankkeiden suunnittelussa ja toteutuksessa.
- Komissio pyrkii käyttämään vaikutusvaltaansa kannustaakseen rakennusalaan noudattamaan saavutettavuusstandardeihin liittyviä hyviä toimintatapoja, ja kannustaa Euroopan kaikkia viranomaisia tekemään samoin.
- Oman arviointinsa ja jäsenvaltioiden esittämien kertomusten perusteella komissio arvioi, onko puitedirektiivin 89/391/ETY vammaisia koskevaa vaatimusta noudatettu. Komissio arvioi myös, missä määrin tätä edellytystä noudatetaan työpaikoilla ja millaisiin toimenpiteisiin on ryhdytty sen soveltamiseksi.
- Komissio aikoo perustaa tietokannan, johon kootaan sellaisia hyviä toimintatapoja ja menetelmiä, joilla helpotetaan vammaisuuden huomioon ottamista työpaikoilla. Tietokanta sisältää Euroopan terveys- ja turvallisuusviraston ajantasaista tietoa, jota yritykset ja niiden edustajat voivat käyttää.
- Komissio aikoo edistää Euroopan unionin tasolla toimenpiteitä, joilla varmistetaan, että arkkitehdit, rakennusinsinöörit ja muut ympäristön suunnitteluun ja rakentamiseen osallistuvat henkilöt saavat riittävästi tietoa vammaispolitiikasta ja saavutettavuutta edistävästä toimenpiteistä.
- Viidennen puiteohjelman yhteydessä tutkitaan uusia tapoja edistää yleiseurooppalaista saavutettavuuteen tähtäävää suunnittelua. Näihin kuuluvat esimerkiksi sellaisten asuntojen kehittäminen, joita voidaan mukauttaa ihmisen elinkaareen ja erilaisiin saavutettavuustarpeisiin.

3.3. Kaikkien kansalaisten tietoyhteiskunta – eEurope-aloite ja vammaisuus

Saavutettavuutta koskevat kysymykset liittyvät olennaisesti myös tietoyhteiskuntaan. Tekniikan, etenkin tieto- ja viestintätekniikan kehitys tarjoaa monia mahdollisuuksia. Se voi kuitenkin aiheuttaa vammaisille uusia esteitä.

Euroopan unioni on jo kehittänyt useita aloitteita varmistaakseen, että tietoyhteiskunta koituu kaikkien, myös vammaisten, hyödyksi. Tämä käy selvästi ilmi komission tiedonannosta ”Tietoyhteiskunnan sosiaaliset näkökohdat ja työmarkkinanäkökohdat – Ihmisläheisyys etusijalla – seuraavat vaiheet”¹⁴. Tiedonannossa määriteltiin toimia, joilla maksimoidaan tietoyhteiskunnan hyöty työllisyyden ja integraation edistämisessä.

¹⁴ KOM(1997)390.

Muihin tärkeisiin aloitteisiin kuuluu direktiivi 98/10/EY avoimen verkon tarjoamisen (ONP) soveltamisesta puhelintoimintaan ja teleyleispalvelusta kilpailuympäristössä¹⁵. Sen mukaan jäsenvaltioiden on tarvittaessa toteutettava toimenpiteitä, joilla taataan kiinteiden yleisten puhelinpalveluiden saatavuus ja kohtuuhintaisuus vammaisille ja käyttäjille, joilla on sosiaalisia erityistarpeita. Neuvosto ja Euroopan parlamentti hyväksyivät 9. maaliskuuta 1999 radio- ja telepäätelaitteita koskevan direktiivin¹⁶. Siinä annetaan komissiolle valtuudet päättää, että tiettyihin laiteluokkiin kuuluvien tai tietyn tyyppisten kojeiden on oltava siten valmistettu, että ne tukevat tiettyjä ominaisuuksia, joilla laitteistojen käyttö tehdään vammaisille helpommaksi.

Eurooppalaisen tietoyhteiskunnan standardointipolitiikan mukaisesti komissio antoi eurooppalaisille standardointielimille (CEN, CENELEC ja ETS) standardointitehtävän kehottaen niitä määrittelemään standardoinnin erityistarpeet, jotta vanhukset ja vammaiset voidaan integroida paremmin tietoyhteiskuntaan (ks. <http://www.cenorm.be/iss/Workshop/Design-for-All/Default.htm>).

Tutkimusta ja kehitystä koskevassa viidennessä puiteohjelmassa¹⁷ tutkimus keskittyy erityisesti käyttöliittymiin sekä sopeutus- ja apujärjestelmiin, jotka auttavat fyysisesti ja/tai psyykkisesti vammaisia selviytymään ympäristössä olevien esteiden aiheuttamista ongelmista. Puiteohjelmaan liittyvässä tutkimuksessa tutkitaan myös älykkäitä järjestelmiä ja palveluita, joilla pyritään tukemaan itsenäistä elämää ja osallistumista tietoyhteiskuntaan. Myös Euroopan komission Yhteinen tutkimuskeskus osallistuu aktiivisesti monien uusien teknologioiden tutkimukseen. Niitä ovat muun muassa kuuroille tarkoitetut, puhetta kirjoitukseksi muuttavat järjestelmät, työpaikoilla käytettävät ihmisen ja koneen väliset rajapinnat sekä apuvälineet, joiden avulla vammaiset voivat käyttää Internetiä.

Euroopan komissio käynnisti 8. joulukuuta 1999 aloitteen ”eEurope – Tietoyhteiskunta kaikille”, jonka kunnianhimoisena tavoitteena on saattaa tietoyhteiskunnan tuoma hyöty kaikkien eurooppalaisten ulottuville. Aloitteessa keskitytään kymmeneen painopistealueeseen, joista yksi koskee vammaisten tarpeita. Tiedonantoon, jossa käsitellään vammaisten mahdollisuuksia päästä osallisiksi tietoyhteiskunnan tuottamasta hyödystä, sisältyvät seuraavat tavoitteet:

- Tietoyhteiskuntaan liittyvää lainsäädäntöä ja standardointiohjelmaa tarkistetaan. Näin taataan, että ne ovat saavutettavuusperiaatteiden mukaisia, ja vauhditetaan standardointityötä.
- Komissio laatii tiedonannon siitä, miten julkisissa hankinnoissa voidaan ottaa huomioon vammaisten tarpeet hankittaessa tieto- ja viestintätekniikan tuotteita ja palveluita.
- Euroopan unionin toimielinten ja jäsenvaltioiden olisi hyväksyttävä WAI-hankkeen (Web Accessibility Initiative) nykyiset ohjeet, joilla kaikki julkiset www-sivut tehdään suunnittelultaan ja sisällöltään sellaisiksi, että vammaisten on helppo käyttää niitä (www.w3.org/tr/wai-webcontent). Yksityisen ja julkisen sektorin välisiä kumppanuuksia olisi kannustettava, jotta varmistetaan Internetin esteetön käyttö mahdollisimman laajalti.

¹⁵ 98/10/EY, EYVL L 101, 1.4.1998.

¹⁶ 99/05/EY, EYVL L 091, 7.4.1999.

¹⁷ Euroopan parlamentin ja neuvoston päätös 182/1999/EY, tehty 22. joulukuuta 1998, EYVL L 026, 1.2.1999.

- Komissio perustaa eurooppalaisen verkoston optimoidakseen kansallisten osaamiskeskusten (joko fyysisten tai virtuaalisten) välisen vuorovaikutuksen. Komissio kannustaa myös teollista muotoilua koskevien opinto-ohjelmien kehittämistä suunnittelijoita ja insinöörejä varten.

3.4. Vammaisten apuvälineet – tavoitteena kehittyneemmät apuvälineteknologian yhteismarkkinat

Käyttäjälähtöistä ”design-for-all” -periaatetta sovellettaessa on otettava huomioon monien eri käyttäjäryhmien, myös vammaisten, tarpeet. Suunniteltaessa tuotteita tavanomaisille kohderyhmille ei kuitenkaan aina oteta huomioon vaikeavammaisia tai erityistarpeita omaavia henkilöitä. Teknologian käyttöä voidaan tällaisten käyttäjien osalta parhaiten helpottaa lisäkeinoilla eli suunnittelemalla erityistuotteita ja -palveluita tai mukauttamalla ja kehittelemällä käyttöliittymiä siten, että olemassa olevat tuotteet ja palvelut saadaan vastaamaan erityistarpeita. Tätä teknologiaa, jonka perustana ovat vanhuksille ja vammaisille suunnatut erityistuotteet ja -palvelut, kutsutaan apuvälineteknologiaksi (AT, Assistive Technology).

Erityispalveluiden ja -tuotteiden markkinat ovat jo nyt merkittävät, mutta niiden odotetaan kasvavan huomattavasti väestörakenteen muuttumisen myötä. Vuonna 1990 vammaiset ja iäkkäät kuluttajat ostivat suoraan 326 miljardin euron arvosta tavanomaisia tuotteita ja palveluita. Erityistuotteiden ja -palveluiden Euroopan markkinat ovat tällä hetkellä noin 10 miljardin euron arvoiset, ja ne kasvavat 10–20 prosentin vuosivauhdilla.

Suurtuotannon edut, joita sisämarkkinoilla tulisi vaalia, eivät kuitenkaan tällä alalla toteudu. Apuvälineteknologian ala on hyvin hajanainen varsinkin erityistuotteissa ja -palveluissa. Alalla toimii paljon pieniä ja keskisuuria yrityksiä, jotka valmistavat johonkin yksittäiseen vammatyyppiin liittyviä tuotteita hyvin pienellä tuotevalikoimalla alueellisella tai jopa paikallisella tasolla, usein vaatimattomin resurssein. Hajanaisuutta lisäävät myös kansalliset säännökset, jotka yleensä vaihtelevat jäsenvaltioittain. Tämä johtaa usein epäjohdonmukaisiin ratkaisuihin ja päällekkäisyyteen, mikä heikentää rahoituksen ja taloudellisten resurssien tehokasta hyödyntämistä.

Kannattavan apuvälineteollisuuden ja toimivien markkinoiden kehittäminen Euroopan unionin tasolla parantaa loppukäyttäjien mahdollisuuksia saada kohtuuhintaisia tuotteita ja palveluita. Markkinoita kehittelemällä voidaan myös huomattavasti pienentää kasvavia hoitomenoja. Näihin kysymyksiin on syytä kiinnittää huomiota myös alan markkinoita uhkaavan ulkomaisen kilpailun vuoksi. Erityisen merkittävä kilpailija on Yhdysvallat, jossa monet saavutettavuuteen velvoittavat määräykset edistävät voimakkaasti apuvälinealan kehitystä. Esimerkkeinä tästä ovat vuonna 1990 säädetty vammaisia amerikkalaisia koskeva laki ja vuonna 1986 säädetyn kuntoutuslain osa 508. Yhteisön viidenteen puiteohjelmaan sisältyy kuitenkin tällä alalla toimivien pk-yritysten toiminnan edistäminen, ja toisaalta Amsterdamin sopimuksen 13 artiklan suotuista vaikutus heijastuu jäsenvaltioiden lainsäädäntöön.

- Lääkinnällisiä laitteita koskeva neuvoston direktiivi¹⁸ kattaa jo joitakin vammaisten apuvälineitä. Direktiivin tarkoituksena on edistää Euroopan avoimia markkinoita ja selkiyttää tarjontaa. Vammaisille tarkoitettujen apuvälineiden standardointia käsittelevä CENin tekninen komitea 293 on laatinut ensimmäiset standardit

¹⁸ 93/42/ETY, EYVL L 169, 12.7.1993.

pyörätuolien kaltaisia tuoteryhmiä varten. Muita standardeja valmistellaan ja kehitetään parhaillaan. Apuvälineteknologiamarkkinoiden kilpailukyvyyn ja tuotteiden saatavuuden parantamiseksi komissio aikoo selvittää, voidaanko alalla soveltaa käytettävyysstandardeja.

- Komissio on pyytänyt standardointielimiä CEN, CENELEC ja ETSI määrittelemään tiiviissä yhteistyössä vanhuksia ja vammaisia edustavien järjestöjen ja asianomaisten kuluttajajärjestöjen kanssa standardointivaatimuksia, joilla taataan vammaisten ja vanhusten mahdollisuudet päästä osallisiksi tietoyhteiskunnan tarjoamasta hyödyistä. Toimeksiannossa korostetaan tarvetta kehittää edelleen ”design-for-all” -periaatetta tuotteiden ja palveluiden kehittämisessä sekä tarvittaessa apuvälineteknologiassa.
- Tietojen kerääminen ja levittäminen ovat edellytyksiä markkinoiden kehittymiselle ja sille, että tuotteet ja palvelut saadaan loppukäyttäjän ulottuville. Handynet-hankkeesta ja muista tiedonkeruuhankkeista saadun kokemuksen pohjalta komissio pyrkii parantamaan yhteistyötä ja tiedonvaihtoa apuvälineteknologiaan liittyvää tietoa välittävien kansallisten virastojen kanssa ottaen huomioon Internetin kasvavan käytön tarjoamat mahdollisuudet.
- Vammaisten yhdenvertaisten mahdollisuuksien takaamiseksi on tärkeää, että saatavilla on asiaankuuluvia apuvälineitä ja että ne ovat kohtuuhintaisia. Jäsenvaltiot ovat vastuussa apuvälineiden ja sovellusten tarjoamisesta. Järjestelmät, jotka liittyvät vammaistukeen ja tukikelpoisuuteen, voivat vaihdella jäsenvaltioiden välillä ja niiden sisällä. Henkilöiden vapaan liikkuvuuden fyysisten, sosiaalisten ja poliittisten esteiden poistaminen, palveluiden tarjoaminen rajojen yli ja tuotteiden esteetön myynti ovat tavoitteita, joiden saavuttamiseksi Euroopan unioni työskentelee aktiivisesti myös jatkossa.
- Komissio kannattaa vammaisten apuvälineisiin ja laitteisiin liittyvien verojen ja tullien alentamista tai poistamista silloin, kun tämä ei ole ristiriidassa muiden vero- ja tullipoliittisten tavoitteiden kanssa. On syytä muistaa, että jäsenvaltiot voivat jo soveltaa vammaisille tarkoitettuihin lääkintälaitteisiin ja apuvälineisiin alennettua ALV-tasoa¹⁹. Neuvoston tulliasetuksessa²⁰ säädetään, että vammaisten käyttöön tarkoitetut tuotteet on tietyn edellytyksin vapautettava tuontitulleista.

3.5. Vammaiskuluttajien oikeuksien ja etujen turvaaminen markkinoilla

Kuten edellisessä kohdassa todettiin, yhteismarkkinoiden toteutuminen ja hajanaisten kansallisten markkinoiden katoaminen tarjoavat harvinaislaatuisten tilaisuuden suunnitella kohtuuhintaisia tuotteita sellaisille markkinasegmenteille, joille on aiemmin ollut vaikea päästä.

Aiemmin monet yritykset, erityisesti ne, joiden tuotteita markkinoitiin laajalti eri väestöryhmille, katsoivat vammaisten asiakkaiden parhaassa tapauksessa muodostavan markkinaraon ja pahimmassa epätoivotun tunkeilijajoukon. Yritykset ajattelevat kuitenkin yhä useammin, että moitteettomasti hallinnoidut vammaisten tarpeisiin suunnatut ohjelmat voivat avata uusia markkinamahdollisuuksia ja tuoda hyvää tulosta kustannusten sijaan.

¹⁹ 77/388/ETY: Kuudes ALV-direktiivi, annettu 17 päivänä toukokuuta 1977, EYVL L 145, 13.6.1977.

²⁰ 918/83/ETY, EYVL L 105, 23.4.1983.

Myönteistä suuntausta kuvastaa myös eurooppalaisen kuluttajapolitiikan kehitys. Sillä pyritään nykyään kattamaan kaikki kuluttajat vammaiset mukaan luettuina. Toistaiseksi lähestymistavalle on ollut ominaista hankkeiden taloudellinen tukeminen ja edustajajärjestöjen sisällyttäminen kuulemisprosesseihin aina, kun se on ollut tarkoituksenmukaista. Esimerkkejä tällaisesta toiminnasta on esimerkiksi erityiskäyttäjien tarpeita koskevien perusteiden laatiminen kulutustuotteiden vertailevaa tutkimusta varten ja ”design-for-all” -periaatteen soveltaminen. Jälkimmäisessä on tosin tähän mennessä keskitytty pääasiassa euron käyttöönnoton valmisteluun. Työlle on ollut ominaista, että vammaisten edustajat ovat päässeet mukaan päätöksentekoon kuluttajien ominaisuudessa päätöksenteon kaikissa vaiheissa.

Kuluttajansuojan yhteydessä on myös mainittava direktiivi 95/46/EY²¹, jossa taataan muun muassa vamman laadun paljastavien henkilötietojen korkea suoja.

Myönteistä kehitystä voidaan edelleen vahvistaa toteuttamalla seuraavia periaatteita.

- Uuden vuosituhatosen kuluttajapolitiikan toimintaohjelmassa pyritään erityisesti varmistamaan se, että vammaisten erityistarpeet otetaan asianmukaisesti huomioon tuomioistuinkäytännöissä, rahoituspalveluissa ja tuoteturvallisuudessa.
- Kuluttajaturvallisuuden alan yleisen standardointitoimeksiannon mukaisesti komissio on antanut Euroopan standardointielimille tehtäväksi laatia ohjekirja standardien kehittäjille. Ohjeissa selvitettäisiin, miten turvallisuus- ja käytettävyysskysymykset on otettava huomioon sellaisten henkilöiden osalta, joilla on erityistarpeita.
- Vammaisten kuluttajien tarpeiden huomioonottaminen sisällytetään poliittisiin tavoitteisiin, jotka tuodaan selkeästi esille sähköisen viestinnän perusrakenteiden järjestelmää koskevassa oikeudellisessa viitekehysessä²².

4. OSA II: POLITIIKAN VÄLINEET SUUREMMAN LISÄARVON SAAVUTTAMISEKSI YHTEISÖN TASOLLA

Komissio katsoo, että vajavaiset tiedot vammaisuuden todellisesta yleisyydestä, tietämättömyys sen rakenteellisista piirteistä tai ennakkoluulot sitä kohtaan ja vähäinen tietämys erilaisista aloitteista, joiden avulla saavutettavuutta voidaan parantaa, ovat merkittävimpiä esteitä, jotka on voitettava osallisuutta edistävän politiikan noudattamiseksi. Ongelman tekee vaikeammaksi se, että vammaiset muodostavat erittäin epäyhtenäisen ryhmän, jossa elinolot sekä vammaisuuden tyyppi ja vaikeusaste voivat vaihdella huomattavasti. Vammaisten kohtaamat esteet ovat siten hyvin erilaisia. Vankka tietopohja sekä riittävät koordinointi- ja kuulemismenettelyt ovat olennaisia välineitä toimenpiteitä toteutettaessa.

4.1. Lukujen tulkitseminen ja tarpeiden ymmärtäminen

Luotettavat vammaisia koskevat tilasto- ja väestötiedot ovat merkittävä apu komissiolle ja poliittisille päättäjille, kun suunnitellaan ja laaditaan toimenpiteitä, joiden avulla ihmiset,

²¹ EYVL L 281, 23.11.1995.

²² Kohti sähköisen viestinnän perusrakenteiden ja niihin liittyvien palvelujen uutta järjestelmää – Vuoden 1999 viestintäalan uudelleentarkastelu, KOM (1999) 539 lopullinen.

liikuntarajoitteista kärsivät henkilöt mukaan luettuina, selviytyvät itsenäisesti ja tehokkaasti kotona, työpaikalla ja yhteiskuntaelämässä.

Eurostat julkaisi 1992–1993 kattavan asiakirjan, jossa esitettiin ensimmäiset tilastot vammaisväestön ominaispiirteistä ja sosiaalis-taloudellisesta tilanteesta. Vuodesta 1994 Euroopan yhteisön kotitalouksien kyselytutkimuksesta (ECHP, European Community Household Panel) on saatu vammaisuutta koskevia tilastotietoja, jotka ovat vertailukelpoisia yhteisön tasolla. ECHP:sta saatuja tuloksia käytetään moniin eri tarkoituksiin. Se on Euroopan tilastojärjestelmän (ESS) puitteissa kehitetty seurantaväline, jonka avulla saadaan pitkän aikavälin tietoja monista yhteiskunnallisista kysymyksistä.

Komissio pyrkii tehostamaan vammaisten tarpeita koskevien hyödyllisten tilastotietojen keräämistä seuraavien toimintalinjojen mukaisesti:

- Tietoja kerätään terveydellisestä tilasta, sosiaaliturvasta, työterveydestä ja -turvallisuudesta, työllisyydestä ja koulutuksesta. Lisäksi 8. syyskuuta 1999 annetun komission asetuksen (EY) N:o 1924/1999²³ mukaisesti vuonna 2002 saatetaan loppuun yhteisön työvoimatutkimuksen lisäkysymyksiä koskeva ohjelma, jossa selvitetään vammaisten työllisyyttä.
- Jäsenvaltioiden välistä yhteistyötä pyritään tehostamaan, jotta voitaisiin luoda yhteinen viitekehys sen varmistamiseksi, että kaikissa jäsenvaltioissa käytetään yhdenmukaisia keskeisiä määritelmiä ja tiedonkeruumenetelmiä. Tällä pyritään parantamaan yhteisöstä saatujen vammaisuutta koskevien tietojen vertailukelpoisuutta. Tarvittaessa selvitetään tapoja, joilla tiedoissa olevia aukkoja voidaan täyttää.
- Terveysseurantaa koskevalla ohjelmalla pyritään kehittämään viitekehys Euroopan unionin vertailukelpoisia terveysindikaattoreita ja -tietoja varten. Indikaattoreiden avulla voidaan ymmärtää paremmin vammaisuuden eri tyyppisiä ja vaikeusasteita sekä sitä, miten ne vaikuttavat jokapäiväisiin toimiin, yhteiskuntaan osallistumiseen ja työkykyyn.
- Viidennen TTK-puiteohjelman (1998–2002) avulla vammaisuutta koskevaa tietoutta voidaan lisätä paljon. Tässä suhteessa ovat merkittäviä erityisohjelma ”Elämänlaatu ja luonnonvarojen hoitaminen”, avaintoiminto ”Ikääntyvä väestö” ja toimintakohta ”Vammaisiin liittyvä tutkimus”. Niillä pyritään edistämään vammaisten elämänlaatua ja lisäämään itsenäisyyttä erityisesti parantamalla heidän sosiaalista ja fyysistä ympäristöään (esimerkkinä kuntoutus- ja aputeknologia) ja tarjoamalla heille tehokkaita terveys- ja sosiaalipalveluita.

4.2. Osallisuutta edistävien EU-ohjelmien suunnittelu

Euroopan unionin tasolla komissio pyrkii suunnittelemaan ohjelmia, jotka ovat avoimia kaikille Euroopan unionin kansalaisille ja heidän saavutettavissaan. Niissä pyritään ottamaan periaatteellisella tasolla huomioon jo suunnitteluvaiheessa vammaisten yksilölliset ja erityiset tarpeet. Samalla komissio tiedostaa kuitenkin, että kaikkia yleisiä ohjelmia ei voida sovittaa vammaisuudesta aiheutuvien erityistarpeiden mukaisiksi. Jos tilanne on tällainen, komission lähestymistapana on toteuttaa täydentäviä, pääohjelmaan nivoutuvia toimenpiteitä sen

²³ EYVL L 238, 9.9.1999.

varmistamiseksi, että keneltäkään ei viedä osallistumismahdollisuuksia vammaisuuden vuoksi.

- Komissio pyrkii takaamaan vammaisille mahdollisuudet osallistua yleisiin ohjelmiin. Yhdenvertaisten mahdollisuuksien takaamiseksi se toteuttaa tarvittaessa erityistoimenpiteitä, joiden avulla vammaisten tarpeet voidaan ottaa huomioon. Osallistumisen mahdollistavien erityistoimenpiteiden kustannukset otetaan talousarvion rajoitusten puitteissa huomioon, kun lasketaan yhteisön varoista myönnettävää tukea.

4.3. Esimerkkinä toimiminen

Komissio sitoutuu kehittämään esteetöntä palvelua, joka on kaikkien saavutettavissa, ja vahvistaa muille toimijoille antamisensa suositusten uskottavuutta. Sen vuoksi se jatkaa hyvien toimintatapojen kehittämistä omassa organisaatiossaan.

a) Työllisyys

Vammaiset ovat työpaikoilla erittäin aliedustettuja. Tämä pätee myös Euroopan unionin toimielimiin. Komissio hyväksyi yhdessä muiden Euroopan unionin toimielinten kanssa vuonna 1998 säännöt, jotka koskevat vammaisten työllistämiseen liittyviä hyviä toimintatapoja. Säännösten seuraavat kohdat ovat huomionarvoisia: koe- ja työhönottomenettelyjen sopeuttaminen vammaisten hakijoiden tarpeisiin, vammaisten virkamiesten pääsy erityiskoulutukseen tarvittaessa, henkilökunnan viihtyvyyden parantamiseen liittyvät toimenpiteet, joita ovat muun muassa tekninen tuki, työn uudelleenjärjestely, liukuvat työajat tai osa-aikainen työ sekä velvoite työympäristön kohtuullisesta mukauttamisesta.

Komissio katsoo, että säännösten noudattaminen ja vammaisten osallistumisen tukeminen on äärimmäisen tärkeää komission yksiköiden toiminnassa. Näin voidaan myös osoittaa, miten arvokkaan lisän vammaiset tuovat työvoimaan, sekä lisätä tietoisuutta vammaisuuteen liittyvistä kysymyksistä muun henkilökunnan keskuudessa.

- Komissio ryhtyy tarvittaviin toimenpiteisiin sisäisen uudistuksensa yhteydessä helpottaakseen vammaisten pääsyä työskentelemään Euroopan unionin toimielimiin. Muun muassa seuraavat seikat vaativat käsittelyä: kilpailujen järjestäminen, urakehitys, hallinnollinen tuki sekä asianmukaisesti varustettujen työhuoneiden ja rakennusten järjestäminen. Lisäksi määritellään toimet, joita eri tavoin vammaiset työntekijät voivat helpoiten hoitaa.
- Komissio rohkaisee henkilökuntaansa osallistumaan koulutukseen, jolla pyritään vammaisuutta koskevan tietoisuuden lisäämiseen. Tähän sisältyy tietoja vammaisten syrjinnästä sekä tarvittaessa vammaisten pitämiä luentoja.

b) Komission toimitilojen saavutettavuus

Sen lisäksi, että komissio on sitoutunut edellä mainittuun hyviä toimintatapoja koskevaan säännöstöön, se on myös luvannut itse kehittää strategioita sen varmistamiseksi, että saavutettavuuteen liittyvät kysymykset otetaan huomioon aina kunnostettaessa jo olemassa olevia ja valittaessa uusia tiloja. Lisäksi kaikkien kunnostus- ja kohennustoimenpiteiden sekä äskettäin käyttöön otettujen rakennusten on oltava vähintään voimassa olevien kansallisten normien mukaisia.

- Komissio pyrkii varmistamaan, että komission työntekijöillä ja komission yksiköissä vierailevilla kansalaisilla on esteetön pääsy toimistoihin ja tiloihin. Komissio varmistaa, että komissiossa julkaistaan säännöllisesti luettelo kokoustiloista, joihin on esteetön pääsy. Luettelossa mainitaan myös lähellä sijaitsevat wc-tilat ja vammaisten kannalta merkittävät varusteet kuten apuvälineet. Komissio varmistaa, että kokouspaikkoja järjestettäessä vammaisten tarpeet otetaan huomioon.

c) Tiedotus ja viestintä

Vammaisilla eurooppalaisilla on samat tiedonsaantia koskevat oikeudet ja tarpeet kuin muilla kansalaisilla. Jos julkista tietoa ei ole saatavilla vaihtoehtoisissa muodoissa, kaikki vammaiset eivät saa käyttöönsä tarvitsemaansa tietoa.

Komissio käyttää kasvavassa määrin Internetiä tietojen ja palvelujen välittämiseen suurille ihmisjoukoille nopeasti ja kustannustehokkaasti. Tietojen ja palvelujen saatavuus sähköisessä muodossa www:n kautta antaa vammaisille yhdenvertaisen mahdollisuuden tiedonsaantiin ja tarjoaa laajempia, halvempia ja nopeampia tiedonsaantimahdollisuuksia kuin muut välineet. Asiakirjan sijainti verkkosivuilla ei kuitenkaan sinällään takaa sen saavutettavuutta. Kieli sekä asiakirjojen fyysinen sijainti voivat rajoittaa tiedonsaantia ja luoda esteitä, jotka haittaavat vammaisten täysipainoista osallistumista.

Jotta tämä tiedonanto olisi mahdollisimman kattava ja tehokas, siinä on otettava huomioon myös vammaisten vaihtelevat tarpeet. Vammaisilla on usein vaikeuksia käyttää vakiomuotoista tietoa. Vaihtoehtoiset muodot ovat välttämättömiä tiedon välittämiseksi henkilöille, jotka kärsivät aisteihin liittyvistä ja kognitiivisista häiriöistä.

Edellä 3.3 kohdassa mainitun sitoumuksen lisäksi komissio aikoo toteuttaa seuraavat toimet:

- Euroopan yhteisöjen virallisten julkaisujen toimisto edistää standardien ja hyvien toimintatapojen kehittämistä ja soveltamista parantaakseen vammaisten kansalaisten tiedonsaantia. Komissio tukee myös aineiston levittämistä vaihtoehtoisissa muodoissa kaikkialla Euroopassa EU:n ja kustantajien foorumin kautta.
- Komissio tarkistaa asiakirjojensa saatavuutta koskevia ohjeitaan sen varmistamiseksi, että politiikkoja, ohjelmia ja palveluja koskevat julkaisut ja tiedot ovat vammaisten saatavilla vaihtoehtoisissa muodoissa silloin, kun se on tarpeen ja mahdollista.

d) Vammaisuuden huomioon ottaminen Eurooppa-kouluissa

Neuvosto ja neuvostossa kokoontuneet opetusministerit ovat jo hyväksyneet monia suosituksia ja päätöslausemia, joilla pyritään parantamaan vammaisten lasten sopeutumista tavallisiin kouluihin²⁴. Näitä aloitteita on pantu täytäntöön myös

²⁴

Katso erityisesti neuvoston ja neuvostossa kokoontuneiden opetusministereiden 31. toukokuuta 1990 antama päätöslauselma vammaisten lasten ja nuorten sopeutumisesta tavanomaiseen koulutusjärjestelmään (EYVL C 162, 3.7.1990).

Eurooppa-kouluissa, jotka ovat virallisia, jäsenvaltioiden lainsäädännön alaisia oppilaitoksia. Vuonna 1995 Eurooppa-koulujen johtokunta päätti perustaa oppimistukikomitean, jonka tarkoituksena oli laajentaa ja määritellä uudelleen vammaisten oppilaiden sopeutumista koskevaa viitekehystä Eurooppa-kouluissa opetuksen kaikilla tasoilla.

- Komissio tukee myös jatkossa Eurooppa-koulujen pyrkimyksiä tukea vammaisia oppilaita sopivalla tavalla heidän sopeuttamiseksi tavallisille luokille ja avustaa entistä paremmin oppimishäiriöistä kärsiviä oppilaita.

4.4. Vammaisten kuuleminen

Elämäkokemuksensa ansiosta vammaiset tunnistavat nopeasti sellaiset politiikat ja toimintatavat, jotka heikentävät palvelujen ja tilojen saavutettavuutta tai estävät sen kokonaan. He myös osaavat ehdottaa, millaisilla ratkaisuilla esteet voidaan poistaa. Komissio toteaa, että suurin osa tiedonannossa hahmotelluista ajatuksista perustuu komission parhaillaan käymään vuoropuheluun vammaisten, asiantuntijoiden ja alan järjestöjen kanssa.

- Aloitteiden toteuttamisen yhteydessä komissio pyrkii kehittämään kuulemismenettelyjä vammaisyhteisön ja sitä edustavien kansalaisjärjestöjen kanssa. Aiheesta riippuen näiden menettelyiden laatu vaihtelee siten, että ne soveltuvat tiettyihin olosuhteisiin (esimerkiksi osallistuminen neuvoa-antaviin/kuulemiselimiin, vertailuryhmien ja työryhmien perustaminen, lausuntojen laatiminen ja yleisten foorumien järjestäminen, Internet).
- Vahvistaakseen vammaisyhteisön mahdollisuuksia vaikuttaa politiikan ja ohjelmien kehittämiseen komissio edistää yhteistyökumppanuuksien luomista vammaisjärjestöjen, muiden kansalaisjärjestöjen ja työmarkkinaosapuolten välille, tukee entistä laajempaa sitoutumista ja kuulemista edistäviä tapahtumia ja menettelyjä ja rohkaisee tiedonvaihtoa verkkojen kautta sekä kansalaisjärjestöjen tutkimustyötä.

4.5. Komission yksiköiden koordinaation lisääminen

Vammaisia koskevaa politiikkaa on toistaiseksi koordinoitu komissiossa pääasiassa yksiköiden välisessä vammaiskysymyksiä käsittelevässä ryhmässä. Kaikki asianomaiset pääosastot osallistuvat aktiivisesti ryhmän toimintaan, ja se on osoittautunut tehokkaaksi välineeksi lisätä vammaiskysymyksiä koskevaa tietoutta ja kannustaa laajempaa eri alojen välistä yhteistyötä.

- Yksiköiden välinen vammaiskysymyksiä käsittelevä ryhmä kokoontuu myös jatkossa säännöllisesti, jotta yksiköt voivat vaihtaa tietoja kullakin alalla toteutettavista aiheeseen liittyvistä toimista ja niiden etenemisestä, ja kehittää kaikkia sellaisia uusia toimia, joilla voidaan hyödyntää mahdollisimman tehokkaasti olemassa olevia resursseja ja sovittaa yhteen yksiköiden toimintaa.
- Yksiköiden välinen ryhmä työskentelee myös jatkossa vammaiskysymyksiin liittyvien seurantavälineiden ja tietojen kehittämiseksi komission yksiköiden käyttöön.
- Komission yksiköt pyrkivät tarjoamaan erityistä ohjausta vammaisille, jotka hakevat Euroopan unionin vammaisohjelmia ja -aloitteita koskevaa tietoa.

5. OSA III: KATSE TULEVAISUUTEEN – TIETOISUUDEN LISÄÄMINEN, YHTEISTYÖN TEHOSTAMINEN JA KEHITYSTÄ VAUHDITTAVAT TEKIJÄT

Edellä hahmotellut linjaukset sekä jäsenvaltioiden ja kansalaisjärjestöjen kanssa tehtävä yhteistyö edistävät esteiden poistamista ja parantavat vammaisten mahdollisuuksia osallistua täysipainoisesti yhteiskuntaelämän eri osa-alueisiin.

Tiedonannon keskeinen aihe on ollut saavutettavuus, millä on pyritty lisäämään poliittisten päättäjien, talouselämän ja yhteiskunnan tietoisuutta siitä, mikä on mahdollista ja mitä vaaditaan. Tiedonannossa painotetaan, että saavutettavuus palvelee myös laajempaa tarkoitusta sikäli, että se kuuluu täysipainoiseen kansalaisuuteen nyky-yhteiskunnassa.

Tämän muuttaminen todellisuudeksi edellyttää kaikkien osapuolten osallistumista, tukea ja yhteistyötä. Näitä osapuolia ovat valtionhallinnon kaikki tasot, yksityinen sektori, yhteisöt, vapaaehtoisjärjestöt sekä vammaiset ja heidän perheensä. Vaikka valtionhallinto voi eri tasoillaan auttaa tarjoamalla johtamista, asiantuntemusta ja resursseja, kaikkien on oltava mukana, jos asenteelliset esteet aiotaan poistaa ja halutaan antaa mahdollisuudet kaikille eurooppalaisille.

Tämän tavoitteen saavuttamiseksi komissio aikoo ehdottaa neuvostolle, että vuosi 2003 julistettaisiin Euroopan vammaisten teemavuodeksi, jolla pyritäisiin lisäämään vammaiskysymyksiä koskevaa tietoisuutta, edistettäisiin osallistumista, luotaisiin tekijöitä, jotka vauhdittavat kaikkien uusien toimintatapojen kehitystä, sekä vahvistettaisiin vammaisten asemaa Euroopan unionin kansalaisina.

Lisäksi komissio kannustaa jäsenyyttä hakevia maita seuraamaan tiiviisti kehitystä yhteisön politiikassa, joka koskee vammaisten asioita.

Tämän tiedonannon täytäntöönpanoa koskevaa edistystä arvioidaan neuvostolle ja Euroopan parlamentille osoitettavassa kertomuksessa, joka on yksi komission panoksista kyseisenä teemavuonna.